

Przypadki śmiertelności żubrów ze stada zachodniopomorskiego

Roman Lizoń

Gabinet Weterynaryjny, Wałcz

Mortality cases of wisents from West Pomeranian herd

Abstract: The aim of the paper is to introduce the problems of the herd of bison living in the wild in the area of Western Pomerania on the base of own experiences from 34 years of work.

The veterinary activities in herd are as follow:

1. Monitoring – assessment of the health condition, including dangerous contagious diseases such as tuberculosis, bluetongue disease, necrotic foreskin inflammation.
2. Worm prevention.
3. Immobilisation for telemetry collars fitting.
4. Investigating causes of bison's deaths – autopsy.
5. Treatment.
6. Taking samples for laboratory analysis, including DNA examination.

Within the period of 1980, when the herd was created, to June 2014, 63 dead bison were recorded. The causes of the deaths seem to fall into the following categories: road accidents (22 animals), natural causes (9), poaching (8), hunters' mistakes (6), selective elimination (2), gored (3), other causes (3), unknown causes (10 animals).

Over the period from 1980 till 2014, 63 deaths were recorded. In medical practice with wild animals it is quite rare to meet cases when the ill individuals can be treated. There was, however, a case of a calf which was found in the field dehydrated, with its leg broken and damaged cornea. After intensive treatment, which lasted almost a month and involved stabilising the broken bones with immobilizing bandage, the injuries were successfully cured and the heifer joined the bison herd of Wrocław ZOO. Three years later she gave birth to a calf. The individuals in the herd are in very good shape. Zachodniopomorskie herd is a really successful and promising breeding procedure in the preservation of the endangered species, which European bison (*Bison bonasus*) still is.

Key words: European bison, mortality causes

Wstęp

Stado żubrów w rejonie Wałcza i Mirosławca zostało założone w 1980 r. Od samego początku istnienia wolnościowego stada miałem możliwość obserwowania wielu wydarzeń związanych z obecnością dziko żyjących żubrów. Ich wpływu na środowisko naturalne, wpływu na społeczeństwo oraz wzajemne relacje dotyczące głównie akceptacji dużych zwierząt w środowisku rolników. Wielokrotnie osobiście uczestniczyłem w różnych sytuacjach związanych z żubrami.

Celem pracy jest przybliżenie problematyki dotyczącej wolnościowego stada żubrów zachodniopomorskich, z jaką spotkałem się jako lekarz weterynarii na przestrzeni 34 lat.

W stadzie żubrów prowadzi się następujące czynności weterynaryjne:

1. Kontrola stada – ocena stanu zdrowia, z uwzględnieniem groźnych chorób zakaźnych (gruźlica, choroba niebieskiego języka, martwicowe zapalenie napletka).
2. Profilaktyka – odrobaczanie.
3. Immobilizacja w celu zakładania obroży telemetrycznych.
4. Badanie przyczyn upadków żubrów – sekcje.
5. Leczenie w przypadkach koniecznych.
6. Pobieranie próbek do badań laboratoryjnych, w tym do badań DNA.

Od początku istnienia stada, tj. od 1980 r. do czerwca 2014 r. udokumentowałem 63 upadki żubrów. Przyczyny upadków można podzielić na następujące kategorie:

1. Wypadki komunikacyjne – 22 os.
2. Przyczyny naturalne – 9 os.
3. Kłusownictwo – 8 os.
4. Pomyłki myśliwych (strzelałem do dzika). – 6 os.
5. Odstrzały selekcyjne – 2 os.
6. Zrogowane – 3 os.
7. Inne przyczyny – 3 os.
8. Przyczyny nieznanne – 10 os.

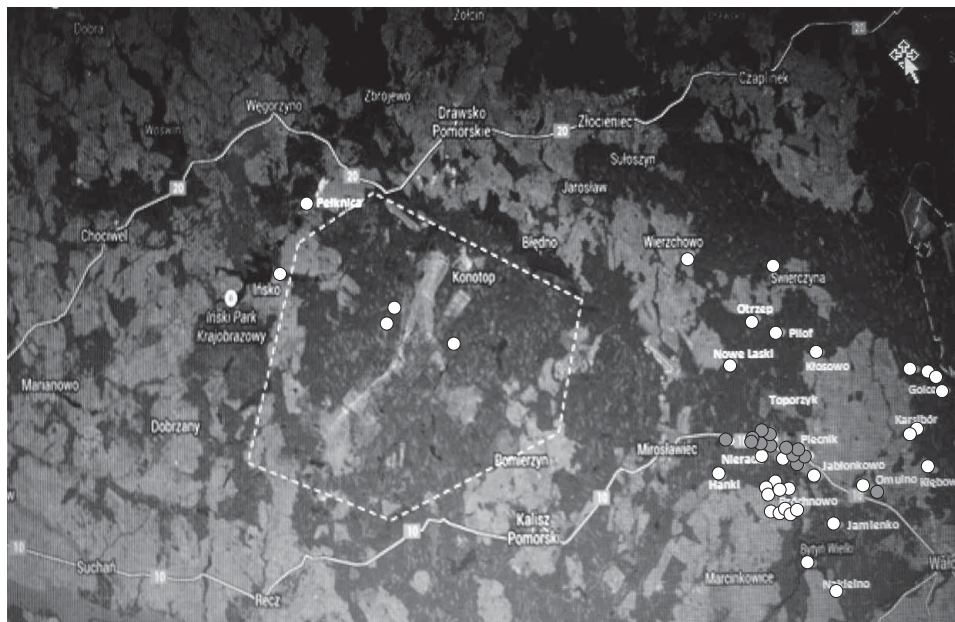
Liczba padłych żubrów została ustalona na podstawie różnych materiałów – notatek służbowych, protokołów sekcyjnych, zdjęć oraz wiarygodnych informacji ustnych. Jest to więc szacunkowa liczba i w każdej chwili może zostać uzupełniona, jeśli dotrze jakaś wiarygodna informacja.

Wszystkie upadki żubrów zachodniopomorskich zostały ułożone w kalendarium 1980–2014. Zaznaczona jest data wydarzenia związanego ze śmiercią żubra oraz krótka notatka, czego dotyczy (sekcja, postrzał, wypadek komunikacyjny).

Na mapie makroregionu Wałcz, Mirosławiec oraz poligonu drawskiego, gdzie przebywają żubry, zaznaczyłem wszystkie upadki żubrów. Białe kółka oznaczają wypadki komunikacyjne, natomiast szare – pozostałe (ryc. 1).

Najwięcej żubrów padło ofiarą wypadków komunikacyjnych w zderzeniach z samochodami głównie na drodze krajowej nr 10 na odcinku Piecnik – Nieradz. W dochodzeniach lekarsko-weterynaryjnych zostały przeprowadzone sekcje z wykazaniem zmian anatomopatologicznych, jakie powstają na skutek wypadku komunikacyjnego. Są to głównie złamania dewastacyjne kości kończyn, urazy kręgosłupa i rdzenia kręgowego, masywne wylewy do jam ciała i wstrząs pourazowy. Szeregiem zdjęć udokumentowano problem wypadków komunikacyjnych, które stanowią ponad 35% wszystkich zgonów.

Na przestrzeni lat stwierdzano też inne przyczyny padnięć, np. kłopoty porodowe samic, choroby metaboliczne, choroby płuc, martwo urodzone cielęta, zabite

Ryc. 1. Mapa upadków żubrów – rejon Mirosławca.

byki przez inne (zrogowane). Były przypadki kłusownictwa (wnyki, postrzały). Niepokojącym zjawiskiem są pomyłki myśliwych i lakoniczne tłumaczenia: „strzelałem do dzika”. Z powodu takiej pomyłki został zastrzelony, być może największy, byk w Polsce, byk biorący udział w rozrodzie w stadzie żubrów zachodniopomorskich w 2010 r. Niektóre żubry padły natychmiast po strzale („w ogniu”), ale większość postrzelonych długo chorowała. Główną cechą tych przypadków było znaczne wychudzenie i śmierć z wyniszczenia. W miejscach postrzeleń powstawało zgorzelinowe zapalenie prowadzące do martwicy tkanek. Po wielu miesiącach tkanki są tak zmienione, że postrzelone żubry mogły zostać zakwalifikowane jako nieustalona przyczyna śmierci.

W praktyce lekarskiej w pracy z dziko żyjącymi zwierzętami trudno trafić na przypadki, kiedy można leczyć chore osobniki. Zwierzęta chore i słabe zaszywają się w gąszczu i umierają samotnie, natychmiast stając się pożywieniem dla padlinożerców.

Zdarzył się jednak jeden przypadek: na polu znaleziono cieleń żubra, odwodnione, ze złamaną nogą i uszkodzonymi rogówkami. Po prawie miesięcznym intensywnym leczeniu i ustabilizowaniu złamanych kości opatrunkiem ustalającym udało się wyleczyć wszystkie zmiany i jałówka żubra zasiliła stado żubrów we wrocławskim ZOO. Po trzech latach od wypadku wycieliła się.

Pomimo wielu upadków na przestrzeni lat stado zachodniopomorskie jest w dobrej kondycji i zachowuje przyrost ok. 10% w skali roku.

Ryc. 2. Samica żubra zabita przez samochód przy drodze krajowej nr 10, okolice Piecnika.

Ryc. 3. Szkielet żubra na torfowisku J. Szkliste.

Wnioski

Najczęstszą przyczyną śmierci żubrów zachodniopomorskich są wypadki komunikacyjne na drodze krajowej nr 10, odcinek Piecnik–Nieradz. Jest to prosty, nieosłonięty odcinek, na którym często kierowcy łamią przepisy drogowe, jadąc z nadmierną prędkością. Jest to dodatkowo odcinek bardzo ruchliwy, gdzie dziennie przejeżdża kilka tysięcy samochodów, w tym duża część samochodów ciężarowych (TIR-ów). Na tym odcinku nie ma bezpiecznego przejścia dla zwierząt, jakie od lat budowane są przy ruchliwych trasach. Część stada bytująca na terenie poligonu drawskiego żyje w odmiennych warunkach – brak ruchliwej drogi, mała penetracja przez ludzi i myśliwych. Straty w tej części stada w stosunku do całości to ok. 2% wszystkich upadków.

W trakcie przeprowadzonych kilkudziesięciu sekcji żubrów padłych z różnych powodów nie stwierdzono objawów gruźlicy, chorób inwazyjnych i martwicowego zapalenia napletka. Osobniki w stadzie są w bardzo dobrej kondycji. Stado żubrów zachodniopomorskich jest bardzo udanym przedsięwzięciem i dobrze rokuje dla ratowania zagrożonego gatunku, jakim nadal jest żubr (*Bison bonasus*).

Kalendarium

1980	założenie stada – wypuszczenie 8 osobników żubra (4 ♂, 4 ♀)
1981	zastrzelony byk koło Golc (Dotka)
1981–1987	brak danych
1988	
	04.01. niezidentyfikowane zwłoki
	21.06. postrzelona jałówka (2 lata)
	16.08. kłusownictwo – przecięta tętnica udowa byka – Kłosowo
1989	brak danych
1990	
	27.08. byk zrogowany – kartoflisko w Jabłonkowie
	29.10. ranny byk ze złamaną nogą (potrącony przez samochód) w rowie przeciwczołgowym – okolice Omulna
1991	
	08.11. znaleziono szczątki z odciętą głową w zaawansowanym rozkładzie gnilnym – Karsibór
1992	
	31.01. samica zastrzelona na zbiorowym polowaniu przez myśliwego z Belgii
	21.09. 3-letni byk zrogowany
	01.10. postrzelona samica i dostrzelona w głowę z breneki

- 29.12. odnaleziono zamrożone zwłoki samca (uszkodzona pęcina) – droga Golce – Karsibór
- 1993**
- 24.06. cielę martwo urodzone – jałówka – Nakielno
- 08.10. cielę – byczek – próba kłusownictwa, rany klute i kłusane, uspijony na zlecenie prof. Graczyka
- 18.10. 2,5-letni byk – postrzał w nogę – rów koło Nakielna
- 1994**
- 09.01. byk wpadł do studzienki melioracyjnej na polu – okolice Jamienska
- 1995–1996** brak danych
- 1997**
- 13.01. samica padła przy porodzie – okolice Nieradzi
- 18.02. odstrzał selekcyjny byka 15-letniego – przewlekła kulawizna
- 1998–1999** brak danych
- 2000**
- 17.07. byk ranny, okolice Toporzyka (droga krajowa nr 10)
- 2001**
- 28.08. krowa potrącona przez samochód, okolice Toporzyka (droga krajowa nr 10)
- 26.10. krowa i jałówka potrącone przez samochód – okolice Toporzyka (droga krajowa nr 10)
- 2002** 6–7-letni byk – upadek z przyczyn naturalnych (?)
- 2003** samica – zaburzenia metaboliczne (przeładowanie żywca kukurydzą), okolice Próchnowa
- 2004**
- 28.09. samica potrącona przez samochód – połamane nogi, okolice Nieradzi (droga krajowa nr 10)
- 04.10. postrzelony byk (dwa strzały), okolice Drawna koło Kiełpina
- 2005–2006** brak danych
- 2007** byk wnęter zginął we wnyku, okolice Wierzchowa
byk odstrzał selekcyjny (p. Stokłosa)
- 2008**
- 27.03. samica padła po przywiezieniu z Białowieży, okolice Ińska
- 24.08. byk zabity przez samochód ciężarowy, okolice Piecnika (droga krajowa nr 10)
- 21.12. samica potrącona przez samochód znaleziona w okolicy Próchnowa
- 2009**
- 16.02. byk stadny zrogowany, dostrzelony, okolice Próchnowa
- 09.04. byczek – połamane nogi, okolice Toporzyka (droga krajowa nr 10)
- 15.04. zwłoki znalezione na torfowisku Jeziora Szklitego, okolice Prusina

- 26.09. zwłoki znalezione w pobliżu zagrody adaptacyjnej, okolice Próchnowa
- 18.11. samica z krwotokiem wewnętrznym, prawdopodobnie zagoniona przez psy w polowaniu zbiorowym, okolice Próchnowa
- 2010**
- 02.01. samica zastrzelona na polowaniu zbiorowym z breneki, okolice Próchnowa
- 30.07. byk stadny zastrzelony przez myśliwego (próba zakopania zwłok), okolice Próchnowa
- 25.09. byk zabity przez samochód ciężarowy, okolice Toporzyka (droga krajowa nr 10)
- 12.10. samica zabita przez samochód osobowy, okolice Toporzyka (droga krajowa nr 10)
byk odłączył się od stada, zabity przez samochód ciężarowy, okolice Gryfic
- 2011**
- 06.03. samica potrącona przez samochód osobowy i zabita przez samochód ciężarowy, okolice Piecnika (droga krajowa nr 10)
- 22.04. byk potrącony przez samochód Audi Q7, okolice Piecnika (droga krajowa nr 10)
- 25.07. samica „Ostatnia” – niewydolność płuc – padła na poligonie drawskim, okolice Drawska Pomorskiego
- 06.08. byk „Skarpeta” – uraz kręgosłupa, okolice Piecnika (droga krajowa nr 10)
- 06.08. samica znaleziona na polu aronii, połamane nogi, okolice Piecnika
- 15.08. byk ze skręconym karkiem znaleziony na leśnej drodze, okolice Nieradzi
- 29.11. byk zrogowany, okolice Hanek
- 2012**
- byk zabity przez pociąg, okolice Krzyża
- 07.06. byk potrącony przez samochód ciężarowy, okolice Toporzyka (droga krajowa nr 10)
- 07.08. samica, nieznana przyczyna śmierci, okolice miejscowości Otrzep
- 22.09. byk „Siwy” – znaleziono szczątki, Pełknica, Nadleśnictwo Drawsko
- 29.09. byk z urazem kręgosłupa, dostrzelony, okolice Toporzyka (droga krajowa nr 10)
- 06.11. byk „Kasa”, naturalna śmierć ze starości, okolice Nowych Lasek (między Mirosławcem a Czaplankiem)
- 28.11. samica padła przy porodzie, okolice Próchnowa
- 2013**
- 10.05. martwo urodzona jałówka, okolice Świerczyny

- 20.08. cielę – jałówka z urazem kręgosłupa, dostrzelona, okolice Piecnika (droga krajowa nr 10)
  - 07.10. samica potrącona przez samochód osobowy (osierociła cielaka), okolice Toporzyka (droga krajowa nr 10)
  - 26.12. byk zastrzelony przez myśliwego – sekcja Bytyń, okolice Bytnia
- 2014**
- 27.01. znaleziono zamrożone zwłoki samicy z urazem głowy, okolice Toporzyka (droga krajowa nr 10)
  - 18.04. cielna samica zabita przez samochód koło uprawy aronii, okolice Piecnika (droga krajowa nr 10)